

KILKA AKTUALNYCH PROBLEMÓW OCHRONY JASKIŃ

JAKKOLWIEK SKAŁY podlegające procesom krasowym występują na terenie całej Polski (wapienie, marmury, dolomity, margle, gipsy, siarka, lessy, gliny morenowe, śnieg, lód, a nawet granity), to zjawiska krasu podziemnego najlepiej rozwinięte są szczególnie na tych obszarach, gdzie jest najwięcej wapieni i gipsów. Do nich należy przede wszystkim obszar Jury Krakowsko-Częstochowskiej i Tatr, a poza tym Góry Świętokrzyskie, Sudety, Pieniny i niecka nidziańska. W innych regionach, a szczególnie w Beskidach, na Podgórzu Karpackim, Karkonoszach oraz na Pomorzu Gdańskim obserwuje się rozwój podziemnego krasu klastycznego zwanego również pseudokrasem.

W przedstawionych wyżej obszarach do roku 1954, tzn. do chwili ukazania się ostatniego tomu inwentarza jaskiń K. Kowalskiego, poznano 659 jaskiń, z których najdłuższe znajdowały się w Tatrach Zachodnich (jaskinia Szczelina Chochołowska 1650 m, Jaskinia Mylna 1120 i Jaskinia Magurska 1070 m).

Od tego czasu, wskutek intensywnych badań speleologicznych prowadzonych przez różne organizacje z Zakopanego, Krakowa, Wrocławia, Warszawy, Bytomia, Bielska, Częstochowy, Torunia i Kielc — zmieniło się wiele. Ogólna liczba jaskiń znanych obecnie szacowana jest na 900. Tak np. na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej w 1954 r. znano 514 jaskiń, a obecnie liczba ta przekracza 600. W Tatrach w tym czasie liczba znanych jaskiń wzrosła od 70 do 200, przy czym w niektórych jaskiniach odkryto szereg nowych korytarzy i sal, wskutek czego na czoło jaskiń w tym regionie wysunęły się: Jaskinia Zimna licząca

3860 m, Jaskinia Miętusia 2150 m i Kasprowa Niżna 1800 m. Wśród nowo odkrytych jaskiń znajduje się Jaskinia Wysoka (prawie 1000 m długości), Jaskinia Śnieżna (około 1000 m długości i 300 m deniwelacji) oraz 400 m długości piękna Jaskinia Naciekowa.

Podobnie i w innych masywach, a zwłaszcza w Sudetach i Górach Świętokrzyskich odkryto szereg nowych jaskiń, których liczba wzrosła do 50 (przed 1954 r. poznano jedynie 26 jaskiń).

W ostatnich latach wiele jaskiń na terenie Tatr wskutek starań zakopiańskich speleologów S. Zwolińskiego i E. Winiarskiego zostało udostępnione (Jaskinia Mylna, Raptawicka, Smocza Jama), a w jednej z nich — Jaskini Mroźnej zainstalowano w 1959 r. światło elektryczne, dzięki czemu odwiedza ją w sezonie turystycznym około tysiąca osób dziennie. Poza tym planuje się oświetlenie elektryczne Jaskini Ciemnej i Łokietkowej w Ojcowskim Parku Narodowym, Jaskini Rodachowskiej w Górach Bielskich w pobliżu Łądko-Zdroju i szeregu innych.

W ostatnich latach intensywnej działalności speleologicznej towarzyszyły na szeroką skalę zakrojone badania naukowe w jaskiniach, których efektem było szereg ciekawych publikacji, jak np. praca o tatrzańskim regionie jaskiniowym S. Zwolińskiego, o genezie jaskiń systemu Lodowego Źródła w Tatrach J. Rudnickiego, o genezie nacieków z „wapiennego mleka” R. Gradzińskiego i A. Radomskiego, o młodych przesunięciach tektonicznych w jaskiniach tatrzańskich Z. Wójcika i S. Zwolińskiego i szeregu innych.

Wiele jaskiń zarówno opisanych przez K.



Ostańce wapienne w Mirowie-Bobolichach, Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

Limestone cliffs in Mirów-Bobolice, Cracow-Częstochowa Jurassic belt.

Fot. M. Małachowska-Kleiberowa

Kowalskiego, jak i odkrytych w ostatnich latach, uległo zniszczeniu, a w innych wskutek licznych wypraw eksploracyjnych oraz niszcycielskiej działalności niekulturalnych turystów obserwuje się szereg nieodwracalnych uszkodzeń.

Największe szkody, bo absolutnie nieodwracalne, poniósł nasz podziemny świat w czasie eksploatacji wapieni na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, w Górach Świętokrzyskich i Sudetach, gdzie przez ostatnie 5 lat kompletnie zniszczono ponad 10 jaskiń, a w tym Jaskinię Naciekową w Górach Kaczawskich z bogatym złożem kostnym plejstocenских ssaków *Ursus spelaeus*, *Felis spelaeus* i innych. W Górach Świętokrzyskich w czasie eksploatacji dolomitów dewońskich zniszczono jaskinie w pobliżu Chęcin i Miedzianki, a w Kotlinie Kłodzkiej — w Rogórze koło Bystrzycy Kłodzkiej i jaskinię w Granicznej koło Polanicy Zdroju.

Eksploatacja wapieni, niekulturalni turyści, nie zorganizowany ruch speleologiczny, ba, nawet nie zorganizowane badania naukowe mogą doprowadzić do poważnych zniszczeń. Przykładem tego może być Jaskinia Magurska w Tatrach słynąca z bogatych złóż kostnych plejstocenских ssaków. Wskutek licznych rozkopów prowadzonych przez nie przygotowanych do tego rodzaju prac archeologów wstępne partie jaskini zostały zamienione na śmietnik pozbawiony wartości z punktu widzenia badań sedymentologicznych. Dodatkowo komplikują tę sorawę wielkie hałdy namuliska wysypane w 1959 r. w czasie przekopów eksploracyjnych. W rezultacie wysunięta przez kierownika tych niefortunnych poszukiwań A. Jurę hipoteza o pobycie człowieka pierwotnego w ostatnim interglacjale w Jaskini Magurskiej nie może być ani przyjęta, ani odrzucona, gdyż nie jesteśmy w stanie przeprowadzić jakichkolwiek badań sedymentologicznych.

Smutny los spotkał również miękkie nacieki z „wapiennego mleka” w Szczelinie Chochołowskiej, gdyż grupa turystów z Bytomia (pozostawili na ścianach własne inicjały) część z nich zniszczyła. Inne jaskinie tatrzańskie: Mylna, Raptawicka, Smocza Jama oraz podkrakowskie Wierchowska Górna i Ciemna wskutek udostępnienia ich i pozostawienia na łasce losu zupełnie straciły wartościowe namuliska, które mogłyby odegrać dużą rolę przy badaniach paleomorfologicznych, a zwłaszcza przy porównywaniu poziomych odcinków jaskiń z tarasami.

Dotychczas prowadzone badania naukowe dostatecznie wykazały konieczność ochrony wszystkich jaskiń, głównie dzięki bogatym złożom kości ssaków plejstocenских, allochtonicznym żwirówiskom podziemnym oraz podziemnym procesom krasowym, co ma duże znaczenie w badaniach paleomorfologicznych i geologiczno-inżynierskich.

W praktyce nie wszystkie jaskinie są chronione, gdyż poza rezerwatami żadna jaskinia

dotychczas nie uzyskała prawnego zabezpieczenia. Stan ten musi, rzecz oczywista, ulec szybkiej poprawie. Przytoczone powyżej zniszczenia w jaskiniach w rezerwach i parkach narodowych wskazują, że nie wszystkie jaskinie mają w tych terenach właściwe zabezpieczenie. Wydaje się, że niektóre jaskinie powinny być uznane za rezerваты ściśle dostępne jedynie, przynajmniej w czasie badań, dla osób najbardziej zainteresowanych. Do takich jaskiń w Tatrach powinna należeć przede wszystkim Szczelina Chochołowska (nacieki z „wapiennego mleka”), Magurska (złoża kostne ssaków plejstocenских) i Naciekowa (nacieki nieregularne), a na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej jaskinie: Nietoperzowa (namulisko), Studnisko (piaszczyste niecki), Koralowa (nacieki martwicowe), Wiercica (nacieki nieregularne) i Racławicka (organy i żebra naciekowe).

Uznanie wyżej przedstawionych jaskiń za rezerваты ściśle powinno pociągać za sobą odpowiednie zakratowanie otworów i jednocześnie dogłębne zabezpieczenie to nie uległo zniszczeniu tak jak w Jaskini Magurskiej.

W celu najwłaściwszej realizacji powyższego postulatu należałoby powołać w porozumieniu z Muzeum Ziemi i Zakładem Ochrony Przyrody PAN Komisję Ochrony Jaskiń, która przede wszystkim zleci ponowne wykonanie inwentarza jaskiń tatrzańskich i uzupełnień do inwentarza K. Kowalskiego w innych regionach Polski. Do zadań tej komisji należałoby przeprowadzanie kompleksowych badań (geologicznych, geochemicznych, petrograficznych, paleontologicznych, biologicznych i archeologicznych) nad jaskiniami, które skazane są na zagładę w kamieniołomach prowadzących eksploatację. Bowiem jedynie szczegółowo wykonana dokumentacja może przy badaniach paleomorfologicznych zastąpić brak tak cennych obiektów, jakimi są jaskinie.

Proponowana Komisja Ochrony Jaskiń powinna zgodnie z przyjętymi w całym świecie naukowym zasadami za fundusze uzyskane z turystyki podziemnej (dodamy tu, że nakłady włożone w Jaskinię Mroźną w Tatrach zwrócą się już po dwóch latach) założyć stałe stacje naukowe i laboratoria podziemne. Tego typu pracownie we Francji prowadzą rozległe badania naukowe, a podziemne laboratorium speleologiczne w Moulis wydaje najpoważniejsze pismo speleologiczne we Francji „Annales de Spéléologie”.

Do zadań tej komisji należałoby również czuwanie nad właściwą realizacją postulatu udostępnienia jaskiń. Należy więc przy udostępnionych jaskiniach, a zwłaszcza Jaskini Wierchowskiej Górnej, Łokietkowej i Ciemnej (obszary Jury Krakowsko-Częstochowskiej) założyć oświetlenie elektryczne i przez założenie przy jaskiniach stacji badawczych prowadzić stałe badania naukowe i popularyzację ochrony jaskiń.

Jedynie przez właściwą propagandę, stałą

inwentaryzację nowo odkrytych jaskiń i zabezpieczenie kratami cenniejszych obiektów będzie możliwe ograniczenie do minimum zniszczeń krasu podziemnego.

SUMMARY

In recent years several new caverns were discovered in Poland. Total number of up to date known caves reaches 900. New corridors and halls were discovered in these caves. The greatest caves are situated in Tatra Mts. The Zimna cave is 4 km long and Śnieżna cave 300 m deep. Caves of Poland are an interesting area of geological investigations. Several interesting research works were done concerning origin of Tatra caves, karst regions origin of incrustations and recent tectonics.

In result of exploitation especially in Święty Krzyż Mts and Sudeten many caves with deposits of Pleistocene mammals were destroyed. Due to extensive tourist activities several damages were caused in the caves of national parks.

РЕЗЮМЕ

В последние годы на территории Польши обнаружен ряд новых пещер. Их число доходит до 900. В известных уже раньше пещерах обнаружены новые корридоры и залы. Самые большие пещеры находятся на территории Татр, где Холодная пещера имеет около 4 км длины, а Снежная пещера — 300 м глубины.

Пещеры Польши являются объектом интересных геологических исследований. На основании материалов из подземелий Татр выполнен ряд интересных работ, относящихся к происхождению пещер, карстовых и пещерных районов, происхождению натёков из «известнякового молока» и новейшей тектонике.

Вследствие разработки известняков, особенно в Свентокшиских горах и Судетах, многие пещеры с намывами костей плеистоценовых млекопитающих были разрушены. Другим пещерам, особенно в заповедниках и парках, вследствие оживлённого туристического движения в последних годах был нанесён большой ущерб.